

معلم شایسته زمینه‌ساز تربیت شایسته

دکتر عظیم محبی

شایستگی‌ها و دستیابی به حیات طیبه. حیات طیبه (زندگی شایسته) زمینه‌ساز دستیابی به غایت اصیل زندگی انسان یعنی قرب الهی است. برای دستیابی به قرب الهی باید زمینه تحقق حیات طیبه فراهم شود و این‌گونه زندگی در واقع حاصل ارتقا و استعالی حیات طبیعی با بخشیدن رنگ الهی به آن است.

از سوی دیگر، حیات طیبه مفهومی یکپارچه و کلی، ولی دربردارنده شئون متعددی است که در ارتباط و تعامل با همدیگر، این مفهوم پویا و متکامل را محقق می‌کند. این شئون با عنایت به ابعاد وجودی انسان عبارت‌اند از: شأن دینی، اقتصادی و ... (ساخت‌های تربیت، ص ۹۲)

زیرنظام برنامه درسی ارتباط بین شایستگی، درک موقعیت، هویت و حیات طیبه را به خوبی تبیین کرده است: «برنامه درسی به مجموعه فرصت‌های تربیتی نظام‌مند و طرح‌ریزی شده اطلاق می‌شود که متریبان برای کسب شایستگی‌های لازم جهت درک و اصلاح موقعیت در معرض آن قرار می‌گیرند تا با تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش، مرتبه قابل‌قبولی از آمادگی برای حیات طیبه را به دست آورند» (ص ۳۷۲).

بر اساس این تعریف، رویکرد حاکم بر برنامه‌های درسی و تربیتی، در سند برنامه درسی ملی به این صورت بیان شده است: «زمینه‌سازی جهت شکوفایی استعدادها و فطری از طریق درک و اصلاح موقعیت» (ص ۱۱):

بر اساس این رویکرد، مهم‌ترین وظایف معلم و مربی، شناخت و بسط ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموز و خلق فرصت‌های تربیتی و آموزشی، جهت درک و اصلاح مداوم موقعیت آنان می‌باشد (همان، ص ۱۲).

به عبارت دیگر، کارکرد اختصاصی آموزش و پرورش، زمینه‌سازی برای شناخت ظرفیت‌های وجودی متریبان و کمک به تکوین و تعالی پیوسته هویت آنان می‌باشد (مبانی نظری، ص ۳۳۹). بر اساس این منطق کلی، تقویت روحیه پرسشگری، پژوهشگری، خلاقیت و کارآفرینی دانش‌آموزان به‌عنوان یکی از اصول مهم در

معلمان و مربیان از طریق دانشگاه‌های فرهنگیان، شهید رجایی و ... (و در سال‌های گذشته، مراکز تربیت‌معلم) شایستگی‌های عمومی، تخصصی و حرفه‌ای را کسب می‌کنند. در عین حال، به‌طور مستمر از طریق مراکز آموزش نیروی انسانی، گروه‌های آموزشی با پشتیبانی علمی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (دفترهای تألیف) در جهت اجرای برنامه‌های درسی (کتاب‌های درسی) در معرض آموزش‌های لازم قرار می‌گیرند. در کنار این فرایند، مجلات رشد (عمومی و تخصصی)، از جمله رشد معلم، نیز تلاش می‌کنند در تکمیل این آموزش‌ها نقش داشته باشند. ایدئال آن است که طرح توانمندسازی معلمان (بعد از دوره دانشگاه) طراحی شود تا هر یک از بخش‌های گفته‌شده به‌صورت هماهنگ و منسجم در مسیر تحقق این رسالت مهم گام بردارند. اما این کار انجام نشده است و هر بخش اقداماتی انجام می‌دهد که در مجموع رضایت معلمان و مربیان را در پی ندارد. بنابراین، مهم‌ترین مسئله در این زمینه، نبود طرح توانمندسازی و ناهماهنگی بین بخش‌های گوناگون است.

زیرنظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی (یکی از زیرنظام‌ها بر اساس مبانی نظری سند تحول در صفحه ۳۸۵) و برنامه‌های این زیرنظام، مسیر کار را بر اساس راهکارهای سند تحول روشن کرده، ولی در حد مطلوب اجرایی نشده است.

بر اساس این زیرنظام، معلم و پیرامعلم (مربیان) شامل تمام افرادی است که به نوعی مسئولیت زمینه‌سازی نظام تربیت رسمی و عمومی را بر عهده دارند. با عنایت به فلسفه تعلیم و تربیت و توجه به معنای تربیت (فرایند تعاملی، زمینه‌ساز تکوین و تعالی هویت دانش‌آموزان ...) نقش و وظیفه معلم و مربی تبیین شده است. نقش معلمی در ادامه نقش تربیتی انبیا و اولیای الهی شامل این محورهاست: اسوای امین؛ راهنمایی بصیر؛ عالمی توانا (ص ۳۸۷).

بر اساس این نقش، وظیفه معلم و مربی عبارت است از: هدایت، روشنگری، برنامه‌ریزی، آموزش، پشتیبانی، مشورت، بازخورد دادن و ترغیب متریبان برای به چالش کشاندن موقعیت کنونی، جهت بسط و توسعه ظرفیت‌های وجودی، برای کسب

طراحی و تدوین برنامه‌های درسی (مجلات و...) باید مورد توجه باشد (سند برنامه درسی ملی، ص ۹).

بر اساس نکات گفته شده می‌توان اذعان داشت، مأموریت کلی نظام آموزش و پرورش تربیت همه جانبه دانش‌آموزان است. این مأموریت توسط معلمان و مربیان با رهبری مدیران مدرسه در فرهنگ مدرسه زمینه‌سازی می‌شود. به عبارت دیگر، فرایند تعاملی بین معلمان و دانش‌آموزان جریان واقعی تربیت است (باقری، ۱۳۸۸). برای تحقق این مأموریت نیازمند فرصت‌های آموزشی / تربیتی (کتاب‌های درسی، مجلات دانش‌آموزی و...) برای شکوفایی ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان هستیم. اما این فرصت‌ها نیازمند معلمان و مربیانی است که با خلق موقعیت‌های مناسب، زمینه تربیت همه‌جانبه دانش‌آموزان را فراهم آورند. بنابراین، توانمندسازی و توسعه شایستگی‌های عمومی، تخصصی و حرفه‌ای معلمان و مربیان باید به‌عنوان یکی از راهبردهای اصلی وزارت آموزش و پرورش مورد توجه قرار گیرد. برخی از ابعاد این شایستگی چنین دسته‌بندی شده‌اند:

۱. یادگیرندگی و پژوهشگری (معلم)

- یادگیری خودآغازگر (خودیادگیری، مطالعه فردی)؛
- روایت‌نگاری تأملی؛
- یادگیری تیمی در مدرسه (درس پژوهی)؛
- یادگیری مبتنی بر عمل و تأمل (اقدام‌پژوهی)؛
- خودپالایی و خودباوری و نقش الگویی و اسوه تربیتی؛
- برقراری ارتباطات انسانی و اخلاقی در کلاس، مدرسه و ... (منش معلمی).

۲. مخاطب‌شناسی

- شناخت ظرفیت‌های وجودی دانش‌آموزان (فطرت الهی، عقل و اراده)؛
- شناخت ویژگی‌ها و نیازهای رشدی دانش‌آموز؛
- شناخت نگرش‌های دانش‌آموزان بر اساس تحولات فناوری؛

- شناخت فرایندهای شناختی، اجتماعی و هیجانی در یادگیری.

۳. هدایتگری عمل تربیت

- شناخت رویکرد فطرت‌گرایی و موقعیت‌محوری؛
- شناخت فرایند تربیت؛
- شناخت اهداف ساحت‌های تعلیم و تربیت؛
- شناخت طراحی و اجرای فرصت‌های آموزشی و تربیتی مسئله‌محور و تلفیقی؛
- شناخت راهبردها و روش‌های تدریس و سنجش شایسته‌محور (تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق)؛
- شناخت فناوری‌های نوین آموزشی؛
- شناخت برنامه درسی مدرسه‌محور (بوم)

۴. مسئولیت‌پذیری اجتماعی و ملی (هویت اجتماعی)

- شناخت روش‌های توسعه فرهنگ کار و کارآفرینی؛
- شناخت روش‌های حفظ محیط‌زیست؛
- شناخت روش‌های الگوی صحیح مصرف؛
- شناخت روش‌های تقویت انسجام و وحدت ملی؛
- شناخت روش‌های توسعه احسان، نیکوکاری، تعاون و کار جهادی.

منابع

۱. مبانی نظری سند تحول (۱۳۹۰). انتشارات شورای عالی آموزش و پرورش.
۲. سند برنامه درسی ملی (۱۳۹۱). انتشارات شورای عالی آموزش و پرورش.
۳. باقری، خسرو (۱۳۸۸). تعلیم و تربیت در جمهوری اسلامی ایران. انتشارات علمی و فرهنگی. تهران.